

TERRITORIAL CHARACTERISTICS OF SECONDARY METAL WASTE MARKET

Nizamov Ahtam Numonovich

SamSU Head of the Department of Branch Economics

Imomov Bohodir Mamanazar oglu

SamSU undergraduates

Annotation

The article provides feedback on improving the efficiency of collection and processing of secondary ferrous scrap. Recommendations for the collection of secondary ferrous metal fragments are given.

Keywords: secondary ferrous metal, natural resource, self-employment, population, trade turnover, import, export.

Калитли сўзлар: иккиламчи қора метал, табиий ресурс, ўз-ўзини банд қилиш, аҳоли, савдо айланмаси, импорт, экспорт.

Ключевые слова: вторичный черный металл, природные ресурсы, самозанятость, население, товароборот, импорт, экспорт.

Жамиятнинг шиддат ила ижтимоий-иқтисодий ривожланиши бевосита ресурсларнинг мавжудлиги ва улардан самарали фойдаланишни тақозо этади. Табиий ресурслардан фойдаланиш уларни худудда мавжудлиги, фойдаланиш жараёни, ресурсларнинг чекланганлиги, атроф-муҳитни ифлосланиш ҳавфи кабиларга бевосита боғлиқ бўлади.

Ер қаридан қазиб олинган табиий ресурслардан атига 2-3 % фойдали маҳсулотдир. Шунинг учун табиий ресурслар қазиб чиқаришдан кўра иккиламчи ресурсларни жалб этиш бир неча баробарга арзон тушади.

Иккиламчи ресурсларни, шу жумладан метал чиқиндиларни зарарсизлантириш ва уларни қайта ишлаш долзарб муоммолардан биридир. Чиқиндиларни экологик хавфсизлик талабларига мос равишда қайта ишлаш, фуқоролар ҳаёти ва соғлигига, атроф-муҳитга зарарли таъсирини камайтириш, ишлов бериш жараёнида чиқиндилар ҳосил бўлишини камайтириш ва улардан оқилоно фойдаланиш давр талаби бўлиб қолмоқда.

Ишлаб чиқариш воситалари ва халқ истеъмоли товарлари ўз хизматини ўтаб бўлганда, маънавий эскирганда чиқиндига айланади. Иккиламчи ресурсларни пайдо бўлиши тупроқ,

сув ва ҳавони ифлослантирувчи манбага айланиб катта-катта ер майдонларини банд қилишга олиб келади. Бу эса ўз навбатида ушбу муаммони кескинлашувига олиб келади.

Чиқинди ва иккиламчи ресурсларни қайта ишлаш табиий ресурсларга бўлган эҳтиёжини камайтиради, мавжуд ресурслардан самарали фойдаланишга олиб келади ва табиатни, атроф- муҳитни, экологияни сақлашда ўзининг муносабат ҳиссасини қўшишга олиб келади.

Тадқиқот объекти қилиб “Ўзбекистон металлургия комбинати” АЖ Иккиламчи қора металл парчаларини Самарқанд филиали асос қилиб олинди. Вилоят қора металл парчаларини “Ўзбекистон металлургия комбинати” АЖ га етказиб бериш курсаткичларини куриб чиқадиган бўлсак 2019 йил 37359 тонна қора металл парчалари тайёрланиб етказиб берилган. Бу курсаткич 2020 йилга келиб 45149 тоннага етган. Яни ҳисобот йилида ўтган йилга нисбатан иккиламчи қора металл парчаларини тайёрлаб етказиш 20,8 % га ошган.

Вилоятда Самарқанд ИҚМ филиалида аҳоли ва корхоналардан йиғиб олинган қора металл парчаларини “Ўзбекистон металлургия комбинати” АЖ нинг металл еритиш қозони талабларига мувофиқ 2000x1050x750 мм улчамли енг камидаги 40 кг оғирликдаги қора металл парчалари пакет курунишида стандартларга мослаштириб пресланади. Демак аҳолидан ва корхоналардан йиғилган қора металл парчаларини корхонада жунатишга тайёрланади ва стандарт асосида пресланади. Пресланган қора металл пакетлари “Ўзбекистон металлургия комбинати” АЖ га жўнатилади. Демак биз томондан ўрганиладиган корхона иккита курсаткичда ифодалаш мумкин; биринчидан тайёрлов иккинчидан стандартларга мувофиқ преслаб ва сараланган қора металл парчаларини жўнатиш ҳисобланади. Корхонада 100 дан ортиқ аҳолини меҳнат билан таъминлаган.

Фақатгина, Самарқанд вилояти бўйича 2019 йилнинг натижаларига қараб шуни таърифлаш мумкинким ташқи савдо айланмаси 1744,5 млн АҚШ долларини ташкил этиб ўтган йилга нисбатан 7,7 % ўсган. Шундан 391,6 млн АҚШ доллари экспорт бўлса, 1352,9 млн АҚШ доллар миқдори импортни ташкил қилган, яни ўтган йилга нисбатан 3,7 % ўсган. Бундан шундай хулоса қилиш мумкинким ҳар 1 АҚШ долларлик экспортга 3,45 АҚШ доллари миқдорида импорт тўғри келади. Иқтисодий қарамлик тендинцияси республикамизнинг бошқа вилоятларида ҳам кузатилмоқда. Вилоятимиз бўйича импорт таркиби таҳлил қилинганда Эрондан 303 тонна сим, 6,5 млн АҚШ долларлик, Хитойдан ишлатилган автомобиль эҳтиёт қисмлари 500 минг АҚШ долларига, 340,5 млн АҚШ долларига мебель ишлаб чиқариш учун пружина, 7 млн АҚШ долларлик иссиқхона

жихозлари, 2,7 млн АҚШ долларига рефрижиратор, Кореадан 12,6 млн АҚШ долларига 2 гектарга мулжалланган иссиқхона жихозлари сотиб олинган. Бундан ташқари кўпгина вилоятларимизда ишлаб чиқариш имкониятига эга бўлган метал, пластмасса, шиша-ойна товарлари чет элдан харид қилинган. Ачинарли томони шундаким, экспорт қилишимиз лозим бўлган томат, кетчуп, макарон махсулотлари, ишлаб чиқариш учун зарур бўлган эҳтиёт қисмлар ҳам харид қилинмоқда

Умумий чиқиндиларни қайта ишлаб чиқаришга йуналтирилган ҳиссаси Финландияда 33% бўлса, ундан энергия олиш мақсадида ёқиш 17 % ташкил этса, бу кўрсаткич Швецияда мос равишда 30 % ва 44 %, Нарвегияда 18% ва 22 %, Голландияда 30 % ва 55 %, Данияда эса 15 % ва 30 % ташкил этади. Қолган чиқиндилар алоҳида ажратилган жойларда кўмилади ва компослаштиради.

Иккиламчи қора метал парчаларини тайёрлов ва сотиш буйича назарий ва амалий тадқиқотлар натижасида қуйидагича фикр ва мулоҳазалар билдириш имкониятини яратди:
- аҳоли яшайдиган маҳаллаларда махсус тарози ва улчов инвентарлари билан жихозланган юк машинаси (мобиль гуруҳлар) орқали аҳолидан иккиламчи қора метал парчаларини йиғишни ташкил этиш;

-аҳолидан шу билан бирга жун, тери, суяк, мақалатура, шиша, қурилиш материаллар чиқиндилари кабиларни махсус график асосида харид қилишни ташкил этиш;

-аҳоли томонидан қора метал парчаларини топширишни рағбатлантириш (имтиёзли кредит, маълум миқдорда қора метал парчаларини топширган аҳолини меҳнат стажига киритиш, даромад солиғидан озод этиш) ва бошқалар;

-қора метал парчаларини йиғиш билан шуғулланувчи шахсларни ўз-ўзини меҳнат билан бандлигини таъминланганлар тоифасига киритиш;

-оммавий ахборот воситалари орқали иккиламчи қора метал парчаларини харид қилишни кенг тарғибот қилиш.

-Ҳар бир туманда иккиламчи қора метал парчаларни тайёрлов ва харид қилиш пунктъни барпо этиш;

Хулоса қилиб айтганда Ўзбекистон республикасидаги ягона Бекобод туманидаги “Ўзбекистон металлургия комбинати” АЖ фаолиятини келажакда янада ривожлантириш учун мамлакатимиз қора метал парчаларини харид қилиш ва тайёрловни янада ривожлантириш бизнинг фикримизча давлат миқёсида чиқиндиларни утилизатция буйича давлат дастурини ишлаб чиқиш лозим. Дастурда темир парчаларини тайёрлов

фаолятини купмулкчилик асосида ташкил этиб рақобат мухитини яратиш лозим. Фақат шундагина аҳолидан нафақат темир терсақларни бошқа чиқиндиларни харид қилиш, утилизатция қилиш, қайта ишлов бериш, сотиш, қумиш, компослаштириш жараёнларини экологик талабларга амал қилиб стандартлар асосида қайта ташкил қилиш мумкин.

Адабиётлар рўйхати

1. "Чиқиндилар тўғрисида" Ўзбекистон Республикаси қонуни Тошкент 2002
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Маиший чиқиндилар билан боғлиқ ишларни амалга ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора тадбирлари тўғрисида" 2018 йил 18 майдаги ПҚ 3730 сон қарори.
3. Жумаев Т.Ж Иккиламчи ресурслардан фойдаланишни тартибга солиш уқув қулланма Тошкент ТДГУ 2004 йил.
4. "Ўзбекистон металлургия комбинати" АЖ Самарқанд филиалининг хужалик фаолятининг 2019-2020 йиллардаги курсаткичлари
5. Самарқанд вилояти буйича 2019 йил статистик маълумоти. Самарқанд вилояти статистика бошқармаси.
6. Прибытков М.А Региональные аспекты совершенствования методов утилизации городских отходов журнал. Проблемы современной экономики №2(22) 2007